

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

Nr. 2 Maj 2007

Diva Faustina som konsul?

Guldmønt fra Hedeby

Hedebymønterne og vikingeskibene

Venngarnskatten, Uppland

Skat fra Skt. Jørgensbjerg, Roskilde, 1802

Nordtyske mønter i Danmark i 1500-tallet

Samlingen i Uppsala

Frederik VI's sygdom 1833

Efterligning af Ludvig den Frommes solidus fundet i Hedeby. Se side 49.

oner
nett
z.com

uktionshus og
å internettet.
ndelsplatform med
entligt. Hver dag

benhed, overskuelig-
m og læs, hvordan du
og købe effekter på
deret din samling, kan
m huse i Skandinavien.

c)
slag
age efter indlevering

com
A bid better
kilde 4674 4040
0 · Kolding 7633 6030

„Alle de ommeldte Mynter til det Kongelige Mynt-Kabinet“ –

Om møntfundet fra Skt. Jørgensbjerg

Af Michael Märcher

I 1802 blev der fundet en møntskat bestående af 251 mønter i Skt. Jørgensbjerg sogn ved Roskilde. Fundet er med i standardværket om de danske middelalderlige skattefund.¹ I værket er der usikkerhed om, hvor stor en del af fundet, der umiddelbart endte hos Den kgl. Mønt- og Medaillesamling². Ved at følge møntfundets vej rundt mellem forskellige af den enevældige stats institutioner kan usikkerheden delvist elimineres. Nedenfor fremlægges fem breve, som også viser hvilke type institutioner, der typisk var involveret i en sådan sag. Desuden anskueliggør brevene, hvilke oplysninger, der blandt andet kan findes i det bevarede korrespondancemateriale vedrørende møntfund.

Det var oftest øvrigheds personer ude i det danske land, som i første omgang tog sig af fremkomne møntfund. Derefter blev fundene af samme eller lokale institutioner sendt til rette myndighed, det vil på daværende tidspunkt sige Rentekammeret. Ved fundet i Skt. Jørgensbjerg var det tilsyneladende anderledes. Det fremgår af et brev, som Rentekammeret den 11. december 1802 sendte til chefen for Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, Cay Friedrich Reventlow³:

„Promemoria!

Huusmændene And: Mortesen og Jens Jörgensen af St: Jörgens Bierg ved Roeskilde have hertil indsendt 251 Stk⁴ smaae Mýnter, som af dem, ved Gravning i en Bakke i St: Jörgens Bierg, ere fundne i et Been.

Ved at tilstille Deres Excellence bemeldte Mýnter, maae vi tjenstligst udbede os meddeelt Deres behagelige Betænkning, om alle eller nogle af disse Mýnter maatte ønskes til den

Kongelige Mýnt-Samling, og forvente vi os Mýnterne dermed igien tilbagesendte.“⁵

Derefter blev fundet sendt til Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, hvor Christian Ramus⁶ gennemgik det. 42 af mønterne blev udvalgt. Det var dem, som samlingen helst ville have, altså de mest interessante eller bedst bevarede. Derefter blev hele fundet sendt til Rentekammeret, som blandt andet stod for udbetalingen af Danefægodtgørelse. For det kunne ske, og for det kunne afgøres, hvor stor en del af fundet Den kgl. Mønt- og Medaillesamling kunne beholde, måtte fundets ædelmetalværdi fastslås. Det var ud fra denne, at Danefægodtgørelsen til finderens blev fastsat. Møntfundet blev derfor sendt til undersøgelse på Mønten i København^{6A}. Det skete den 8. januar 1803 sammen med følgende brev, der var adresseret til møntmester Hans Jacob Arnold Branth⁷:

„Promemoria!

Ved Gravning i en Bakke have 2de Huusmænd i St: Jörgens Bierg ved Roeskilde fundet og indsendt hertil de i vedfølgende forseglede Pose indlagte 251 Stk smaae Mýnter.

Af disse er udsøgt 42 Stk til det Kongelige Mýnt-Kabinet, for hvilke Finderne skal have Værdien godtgiort.

Kammeret maa derfor af Hr Mýnt-Directeur Branth udbede sig meddeelt Underretning om Værdien af bemeldte udsøgte 42 Stk Mýnter; ligesom vi og, for det Tilfælde at de øvrige Mýnter maaskee kunde forbeholdes for Mýnt=Cabinettet, tjenstlig maae anmode Hr Mýnt-Directeuren om behageligen at ville underrette os om Værdien af disse, hvorhos vi forvente samtlige Mýnter tilbagesendte.

Figur 1: Medalje fremstillet på vegne af Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab for at hædre A. W. Hauch, Bergsøe 1055²². Kongen lod ved fremstillingen af medaljen selskabet slippe for at betale slagskat. Der blev februar-maj 1839 fremstillet 2 stk. i guld, 152 i sølv og 150 i bronze.²³

I Øvrigt maatte behageligen iagttages, at ingen af de til Mjynt-Cabinetet allerede udsøgte 42 Stk⁸ Mjynter ved den anstillende Pröve sönderslaaes.⁹

Desværre kendes møntmesterens svar ikke.¹⁰ I mellemtiden var der sket noget, som fik betydning for blandt andet fundets forsendelse rundt mellem forskellige personer og institutioner: „I december 1802 kom det til et åbent sammenstød... [mellem C. F. Reventlow og] kronprins Frederik [senere Frederik den Sjette] hvorefter [C. F. Reventlow] indgav afskedsbegæring som han fik“.¹¹ Derfor skulle der i starten af 1803 findes en ny leder af Den kgl. Mønt- og Medaillesamling. Den 15. januar 1803 skrev Rentekammeret til overhofmarskal Adam Wilhelm Hauch¹²:

„Pro Memoria

At Hans Kongelige Majestæt under 12te i d: M.; allernaadigst har behaget at udnævne, Hr Overhofmarskal Adam Wilhelm Hauch, til, i Geheimeraad Grev Cay Friderich Reventlows Sted, herefter at have Opsyn med Hans Kongelige Majestæts Mjynt- og Medaille-Kabinet, det skulde vi ikke undlade herved tjenstlig at communicere Hr Overhofmarskallen til behagelig Efterretning.“¹³

Derved kom ledelsen af Den kgl. Mønt- og Medaillesamling i gode og rutinerede hænder. En af de første sager, som blev afsluttet under den nye chef, var sagen om møntfundet fra Skt. Jørgensbjerg. Fra Mønten i København blev møntfundet sendt tilbage til Rentekammeret, der den 22. januar sendte det til den nye chef sammen med følgende brev:

„Promemoria!

Efterat Professor Ramus, af = 251 Stk gamle smaae Mjynter; som af Huusmændene And: Mortesen og Jens Jörgensen af St: Jörgensbjerg ved Roeskilde ere fundne ved Gravning i en Bakke, og indsendte hertil, havde udsøgt = 42 Stk til det Kongelige Mjynt-Kabinet, men derhos yttret den Formodning, at Finderne ikke kunne være tiende med igien at modtage de øvrige, har Kammeret ladet samtlige = 251 Stk undersøge og vurdere ved den Kongelige = Mjynt her i Staden, hvor de ere ansatte til en Værdie af = 1rd^r 39s.¹⁴

Og da man i Dag har anmodet den Kongelige Finants = Kasse = Direction¹⁵ om at anvise Finderne, fornævnte And: Mortesen og Jens Jörgensen, bemeldte = 1rd^r - 39s.; Saa skulde man ikke undlade herved tjenstlig at tilstille Herr Overhofmarschal Hauch, i medfølgende

Pose under Mjyntens Segl, Mjynter til det Kongelige M.

Det fremgår således, at Den kgl. Møntling reelt var interesseret i mønterne. Dette kombineret med ædelmetalværdi¹⁷ betød, at glæde for C. Ramus og Den kongelige Medaillesamling den 26. januar fundet og følgende brev til „Pro Memoria.

Vedfølgende med Mjynt Pose, i hvilken befindes 251 Mjynter, som af Huusmændene Mortesen og Jens Jörgensen af Skt. Roeskilde, ere fundne ved Gravning og indsendte til det Kongelige Mjynt-Kabinet, har jeg den Fornøjelse at tilføje, for at De ville behagelig Forvaring i det Kongelige Rosenborg Slot.“¹⁸

Alle de fundne mønter i Den kgl. Mønt- og Medaillesamling imidlertid ikke, at alle 251 indgik i den stadigt eksisterende Formentlig indgik blot de uoverskuelige hovedsamlingen¹⁹, mens resten kaldte dubletsamling. Sidst til bytte og salg. Allerede i gehejmeråd Johan Bülow (Ramus modtaget 11 mønter

At blot de 42, som blev udløbet, indgik i hovedsamlingen forencligt med oplysningerne standardværk. I dette have mønter, og det fremføres, klart identificerede er udvalgt

¹ Jensen, Jørgen Steen m.fl. (delalderlige skattefund fra 1992), nr. 98.

² Den kgl. Mønt- og Medaillesamling af Nationalmuseets enheder sens Palais. Da Skt. Jørgens det hed samlingen Det kongelige Mjynt-Kabinet havde til huse på Rosenborg

nes Selskab for at hædre A. W. t slippe for at betale slagskat.³³

lsen af Den kgl. Mønt- og gode og rutinerede hænder. r, som blev afsluttet under gen om møntfundet fra Skt. Mønten i København blev ilbage til Rentekammeret, sendte det til den nye chef de brev:

Ramus, af = 251 Stk gamle n af Huusmændene And: Jörgensen af St: Jörgensen, ere fundne ved Gravning endte hertil, havde udsøgt gelige Mjynt=Kabinet, men modning, at Finderne ikke ed igien at modtage de övt ladet samtlige =251 Stk e ved den Kongelige=Mjynt e ere ansatte til en Værdie

har anmodet den Konge- =Direction¹⁵ om at anvise e And: Mortesen og Jens e =IRd¹⁶-39s.; Saa skulde ierved tjenstlig at tilstille hal Hauch, i medfølgende

Pose under Mjyntens Segl, alle de ommeldte Mjynter til det Kongelige Mjynt=Kabinet.¹⁶

Det fremgår således, at C. Ramus havde meldt ud, at Den kgl. Mønt- og Medaillesamling reelt var interesseret i at modtage alle mønterne. Dette kombineret med fundets lave ædelmetalværdi¹⁷ betød, at den nye chef til glæde for C. Ramus og Den kgl. Mønt- og Medaillesamling den 26. januar 1803 kunne sende fundet og følgende brev til C. Ramus: "Pro Memoria.

Vedfølgende med Mjyntens Segl forsnyede Pose, i hvilken befindes 251 Stk. gamle smaae Mjynter, som af Huusmændene And: Mortesen og Jens Jörgensen af St: Jörgensbjerg ved Roeskilde, ere fundne ved Gravning i en Bakke, og indsendte til det Kongelige Rentekammer, har jeg den Fornøyelse at tilstille Herr Professore, for at De ville behage at henlægge dem til Forvaring i det Kongelige Mjyntkabinet paa Rosenborg Slot.¹⁸

Alle de fundne mønter blev altså sendt til Den kgl. Mønt- og Medaillesamling. Det betød imidlertid ikke, at alle 251 mønter kom til at indgå i den stadigt eksisterende hovedsamling. Formentlig indgik blot de udvalgte 42 mønter i hovedsamlingen¹⁹, mens resten indgik i den såkaldte dubletsamling. Sidstnævnte blev brugt til bytte og salg. Allerede i marts 1803 havde gehejmeråd Johan Bülow (1751-1828) fra C. Ramus modtaget 11 mønter fra fundet.²⁰

At blot de 42, som blev udvalgt tidligt i forløbet, indgik i hovedsamlingen, synes at være foreneligt med oplysningerne i det anførte standardværk. I dette haves en liste over 40 mønter, og det fremføres, at „enkelte²¹ usikkert identificerede er udeladt“.

¹ Jensen, Jørgen Steen m.fl. (red.): *Danmarks middelalderlige skattefund Fra c. 1050 til c. 1550*, (1992), nr. 98.

² Den kgl. Mønt- og Medaillesamling er i dag en af Nationalmuseets enheder og har til huse i Prinsens Palais. Da Skt. Jörgensbjergskatten blev fundet hed samlingen Det kongelige Myntkabinet og havde til huse på Rosenborg Slot.

Figur 2: Blandt de udtagne 42 mønter fra Skt. Jörgensbjergfundet var der 5 stk. af typen MB 282²⁴. Det her gengivne eksemplar stammer fra Algade-fundet²⁵.

³ Greve C. F. Reventlow (1753-1834) var fra 1793-1803 chef for Den kgl. Mønt- og Medaillesamling. Om hans øvrige virke i statens tjeneste kan blandt andet nævnes, at han 1784 blev chef for Det Kongelige Bibliotek, 1788-1794 var gesandt i Stockholm og 1797-1802 var chef for Tyske Kancelli. Han var desuden siden 1795 æresmedlem af Videnskabernes Selskab. *Dansk Biografisk Leksikon*, (bd. 12, 1982), s. 159-161. Se også Linvald, Axel: *Kronprins Frederik og Hans Regering 1797-1807*, (Reprografisk genudgivelse, 1978), s. 71f.

⁴ Bogstavet k i forkortelsen for styk/stykker skrives i brevene med mark-tegnet.

⁵ Nationalmuseet, Den kgl. Mønt- og Medaillesamlings arkiv, 10/802. Det er ikke lykkedes at finde de breve vedrørende fundet, der blev sendt til Rentekammeret.

⁶ C. Ramus (1765-1832) var 1799-1801 midlertidigt ansat ved Den kgl. Mønt- og Medaillesamling. 1801-1821 var han inspektør ved og 1821-1832 direktør for samme. *Dansk Biografisk Leksikon*, (bd. 11, 1982), s. 597-598.

^{6A} En oversigt over de arkæologiske fund (mønter, ringe, fibler osv.), der blev sendt til Mønten i København i 1700- og 1800-tallet, er under udarbejdelse af forfatteren.

⁷ H. J. A. Branth (1751-1831) var møntmester i København 1797-1810. Han havde også for 1797 været tilknyttet de kongelige møntsteder blandt andet som møntmester i Kongsberg 1776-1797. Galster, Georg: *De Dansk-Svenske Krigspengsedler 1809*, *Nordisk Numismatisk Årsskrift*, 1953, s. 160-178, på s. 160.

⁸ Ordene 42 Stk er tilføjet på et tidspunkt efter det følgende ord, Mjynter, var skrevet.

⁹ Rigsarkivet, arkivnr. 442: Den kgl. Mønt. Mønten i København, Indkomne breve, 1803, nr. 1.

¹⁰ Det skyldes problemet omtalt i note 5, samt at kopibøgerne over udgående korrespondance fra

- Mønten i København ikke er bevarede for perioden 1760-1808.
- ¹¹ *Dansk Biografisk Leksikon*, (bd. 12, 1982), s. 161.
 - ¹² A. W. Hauch (1755-1838) var chef for Den kgl. Mont- og Medaillesamling fra 1803 til sin død. Han var blandt andet medlem af Videnskabernes Selskab fra 1791 og selskabets præsident fra 1831. Desuden kan det om ham blandt andet fremføres, at han 1789 blev chef for staldetaten, 1794 blev hofmarskal, ledede Det kgl. Teater 1794-1798 og 1801-1811, 1802 blev chef for Kunstkammeret og 1829 blev chef for Det kgl. Bibliotek. *Dansk Biografisk Leksikon*, (bd. 6, 1980), s. 82-84.
 - ¹³ Rigsarkivet, arkivnr. 216: Det Kgl. Mont- og Medaillekabinet, Indkomne breve, 1803, nr. 1.
 - ¹⁴ Bogstavet s dækker her og det andet sted, hvor beløbet anføres, over tegnet for skilling.
 - ¹⁵ Finansassessoratet, Den kgl. Mont- og Medaillesamling, 1784-1816 og forestod blandt andet anvisningsvæsenet og statsbogholderiet. Rigsarkivet, *Publikumsafdelingen: Vejledende Arkivregistraturer XXIII Enevældens Finansarkiver*, (1996), s. 117.
 - ¹⁶ Rigsarkivet, arkivnr. 216: Det Kgl. Mont- og Medaillekabinet, Indkomne breve, 1803, nr. 2.
 - ¹⁷ Se Thestrup, Poul: *Mark og skilling, kroner og ore*, (1999) for information om købekraft.
 - ¹⁸ Nationalmuseet, Den kgl. Mont- og Medaillesamlings arkiv, 10/802.
 - ¹⁹ Monterne fra fundet kan i dag næppe med sikkerhed identificeres i hovedsamlingen. Se Jensen, Jørgen Steen m.fl. (red.): *Danmarks middelalderlige skattefund Fra c. 1050 til c. 1550*, (1992), nr. 98.
 - ²⁰ Nationalmuseet, Den kgl. Mont- og Medaillesamling, *Ramus' Notesbog; Dansk Biografisk Leksikon*, (bd. 3, 1979), s. 107f.
 - ²¹ Formentlig 1-3 stk. Se Galster, Georg: *Roskilde Monter. Aarbøger udgivet af Historisk Samfund for Københavns Amt (med gamle Roskilde Amt)*, 1929, s. 409-438, på s. 428f.
 - ²² Bergsøe, Vilhelm: *Danske Medailler og Jetons Fra 1789-1891*, (1893).
 - ²³ Det er ikke undersøgt om der senere blev fremstillet flere eksemplarer af denne medalje. Der kendes også mindst et eksemplar (prøve eller lignede) i kobber. Der blev lavet 152 i stedet for 150 eksemplarer i sølv, da Den kongelige Mont- og Medaillesamling ifølge den såkaldte pligtaflevering skulle have to sølv eksemplarer af alle medaljer, der blev fremstillet på de kongelige møntsteder. Praksissen med to sølv eksemplarer mod tidligere blot et eksemplar var indført i 1836. Ejeren af stemplet skulle dog forsæt kun betale for ét eksemplar til Den kgl. Mont- og Medaillesamling.
- Rigsarkivet, arkivnr. 216: Det Kgl. Mont- og Medaillekabinet, Indkomne breve, 1836, s. 7, 1839, s. 27; Rigsarkivet, arkivnr. 216: Det Kgl. Mont- og Medaillekabinet, Protokol angående Mont- og Medaillekabinetet, 1832-1838, s. 137f.; Rigsarkivet, arkivnr. 442: Den kgl. Mont, Mønten i København, Indkomne breve, 1838, nr. 16; Rigsarkivet, arkivnr. 442: Den kgl. Mont, Mønten i København, Medailleprotokol, 1839-1858; *Katalog over den Dodshoet efter Prof., Medailleur F. C. Krohn tilhørende Samling af danske, norske og svenske Monter og Medailler*, (1884), nr. 243.
- ²⁴ MB 282/Hbg. Erik Klipping, Slesvig 25. H. V. Mansfeld-Büllner (1842-1900) og P. C. Hauberg (1844-1928) henførte mønten til Slesvig under Erik Klipping (1259-1286). I sin ph.d.-afhandling henfører K. Grønder-Hansen den til 1280'ernes Roskilde. Hauberg, P.: *Danmarks Myntvæsen og Mynter i Tidsrummet 1241-1377*, (1884), s. 120; Mansfeld-Büllner, H. V.: *Afbildninger af samtlige hidtil kjendte Danske Mynter fra Tidsrummet 1241-1377*, (1887), s. 33; Grønder-Hansen, Keld: *Kongemagtens krise: det danske myntvæsen 1241-ca. 1340: den pengebaserede økonomi og møntcirkulation i Danmark 1241-ca. 1340*, (2000), s. 306.
 - ²⁵ Jensen, Jørgen Steen m.fl. (red.): *Danmarks middelalderlige skattefund Fra c. 1050 til c. 1550*, (1992), nr. 105. Eksemplaret er også afbilledet i Galster, Georg: *Montfundet i Nykøbing*, Odsherred, *Numismatisk Forenings Medlemsblad*, vol. XII, 1930, s. 175-178, 187-193, på s. 189.

Jon Anders Risvaags disputats

Mynt og by. Myntens rolle i Trondheim by i perioden ca. 1000-1630, belyst gjennom myntfunn og utmynting

(se *NNUM* 2007, s. 38-39) kan købes for 185 NOK hos NTNU -vitenskapsmuseet, Seksjon for arkeologi og kulturhistorie N - 7491 Trondheim. Tlf.: +47 73 59 21 70. arkeologi@vm.ntnu.no

Danmarks mønt halvdel af 150 Om betydningen af

Af Thomas Guntzelnick

De fleste, der interesserer sig for mønthistorie, ved, at i 1300-tallet var den danske mønt, såvel som den norske, helt sammen. Store dele af mønten blev overtaget af udenlandske tyske hulpenninge. Hvad fører os over er, at situationen i anden halvdel af 1300-tallet var helt ulig den i første halvdel, end det på det tidspunkt var kongemagtens manglende interesse i at holde landet møntfrit.

For nyligt undersøgte jeg det møntmateriale fra det himmelske Nørholm¹. Detektoramatørrerret siden midten af 1990'erne gik en af landets allerstørste funkteltfundne mønter. Det skal i det langt overvejende drejer sig om møntenheder, der sandsynligvis blev brugt dagligt. Ved min undersøgelse i april 2005 blev der fundet over 1200 mønter fra det himmelske Nørholm. Kun 836 blev dog medtaget i den samlede indsamlingen af empirisk materiale i maj 2004. Stort set alle tidsperioder Christian IV er velrepræsenteret og der er derfor virkelig gode muligheder for at danne sig et overblik over den møntsituation, hvad angår det daglige møntbrug i det lille landsogn som Nørholm i anden halvdel. Fra perioden cirka 1500-1600, som her skal behandles, er der fundet over 87 mønter fra Christian II